

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*Євтушенко В.А., к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна*

Сучасний тип економічного розвитку можна визначити як техногенний – ресурсоємний та природоруйнуючий, що базується на використанні штучних засобів виробництва, створених без урахування екологічних обмежень, і характерними рисами якого є швидке й виснажуюче використання невідновлюваних видів природних ресурсів (насамперед корисних копалин) і надексплуатація поновлюваних ресурсів (грунту, лісів, води) зі швидкістю, що перевищує можливості їхнього відтворення та відновлення.

Нестримний розвиток техногенного типу світової економіки призвів до виникнення глобальних екологічних проблем (опустелювання та збезліснення, парниковий ефект і руйнування озонового шару, кислотні дощі та забруднення світового океану, дефіцит прісної води та зникнення багатьох видів тварин і рослин та т.д.), кожна з яких здатна привести до деградації людської цивілізації. У новій доповіді Світового економічного форуму (Давос-2014), на основі аналізу опитування більш ніж 700 світових політичних і бізнес лідерів, найбільш руйнівними глобальними ризиками навколишнього середовища були названі: водні кризи, помилки в боротьбі із змінами клімату, екстремальні погодні явища, природні катастрофи, почастищення повеней, штормів, пожеж та інших екстремальних погодних явищ, втрата біорізноманіття та колапс екосистеми.

При цьому наноситься значний соціально-економічний збиток, який визначається не лише вартісною оцінкою деградації природних ресурсів і забрудненням навколишнього середовища в результаті людської діяльності. Названі глобальні екологічні кризи тісно пов'язані з іншими глобальними світовими проблемами, вони впливають один на одного і виникнення одних призводить до виникнення або загострення інших. Так, найближчим часом глобальні ризики навколишнього середовища, на думку світових експертів, впливатимуть на топ-5 соціально-економічних глобальних проблем, а саме: продовольча криза, пандемії, хронічні захворювання від стійких до

антибіотиків бактерій, безгосподарна урбанізація, техногенні екологічні катастрофи, що в кінцевому рахунку призводитиме до політичної та соціальної нестабільності.

Економічне, соціальне та екологічне і протистоять один одному, і одночасно складають єдність, тому тут не повинно бути вибору «або – або». Фундаментальною передумовою нового бачення глобальних екологічних, економічних і соціальних проблем, на нашу думку, є те, що ні навколишнє природне середовище, ні економіка, ні соціум не можуть далі розглядатися як ізольовані одна від одної системи. Ринкові засади сучасного господарювання і протистоять природі, і одночасно забезпечують її включення у виробничий процес, який все більш приймає риси соціального процесу. Тому помилковим представляється акцентування уваги на крайнощах. Продуктивніше виглядають знаходження і виділення в надрах ринкового постринкового, пошук форм і механізмів його існування і розвитку, реалізація діалектичного руху від вільно-ринкового до свідомо-ринкового на основі поєднання морально-етичної, економічної, екологічної та соціальної відповідальності всіх суб'єктів господарювання за вплив їхньої діяльності на суспільство, навколишнє природне середовище, задоволення потреб різних зацікавлених сторін з метою досягнення сталого розвитку [2].

В ході дедалі більшої тристоронньої взаємодії економіки, соціуму та природи формується єдиний суспільний простір, в рамках котрого будь-яке економічне рішення має супроводжуватися екологічними і соціальними наслідками, а зміни в навколишньому середовищі набувають соціального значення та економічного вимірювання і прийняття адекватних управлінських рішень. Крім того, для техногенного типу економічного розвитку властиві значні негативні ринкові екстерналії у природокористуванні як наслідки економічної діяльності, що не приймаються до уваги суб'єктами ринкового господарювання, але вирішення яких є завданням державного регулювання.

Тож, якісний стрибок в системі «природа – людина – суспільство» передбачає застосування колективного людського розуму до свідомого управління еколого-економічними та соціальними відносинами через інституційні перетворення і проведення еколого-несуперечливої макроекономічної політики з метою формування нового правового та соціально-економічного механізму регулювання взаємодії державних органів різних рівнів і природокористувачів.

Основні напрямки сучасної соціально-екологічної відповідальної політики держави [1-2, 3]:

- орієнтація на соціально-екологічні пріоритети в розвитку продуктивних сил, врахування екологічного чинника в ресурсному та фінансовому забезпеченні виробництва;
- досягнення високої соціально-економічної ефективності розвитку при випереджальних заходах з попередження екологічних ризиків при плануванні та реалізації господарських рішень;
- створення ефективної системи моніторингу, стандартизації, сертифікації та ліцензування, нормування, фінансування, ціноутворення, кредитування, стимулювання, експертування та ефективного контролю в галузі охорони навколишнього середовища;
- удосконалення чинного природоохоронного законодавства та пакету екологічних реформ, підвищення правової відповідальності за прийняття необґрунтованих з екологічних, економічних і соціальних позицій рішень, які призвели до аварійних надзвичайних ситуацій та падіння соціально-економічної ефективності;
- підтримка програм наукових досліджень та проектних розробок в сфері ресурсно-екологічної безпеки і розвиток безперервної системи екологічної освіти протягом усього людського життя;
- формування надійної системи екологічної безпеки країни, сприяння розвитку екологічного підприємництва і державно-приватного партнерства та міжнародне співробітництво.

Необхідною умовою досягнення сталого розвитку на принципах соціально-екологічної відповідальності, на нашу думку, виступає державне впровадження в практику та адаптація до українських реалій міжнародних стандартів: Глобальний договір (ГД) ООН (Global Compact), GRI (Global Reporting Initiative) і, особливо, серії стандартів з екологічного менеджменту: ISO 14000 (ISO 14001) та ISO 14045 [1].

Стандарт ISO 14000 описує соціальну відповідальність підприємства по дотриманню наступних екологічних вимог на виробництві: зменшення негативного впливу на навколишнє середовище; зростання екологічної ефективності діяльності підприємства; зростання економічної ефективності діяльності підприємства; зменшення обсягів відходів та удосконалення методів їх переробки. Впровадження та виконання цього стандарту відбувається за напрямками: обґрунтування екологічної політики і обов'язків; планування

екологічної діяльності підприємств; організація зовнішньої та внутрішньої екологічної діяльності; екологічна мотивація власного персоналу; внутрішній екологічний моніторинг і контроль; аналіз і оцінка результатів екологічної діяльності; вдосконалення системи екологічного менеджменту [4].

ISO 14001 є міжнародним стандартом системи екологічного менеджменту для організацій різних видів, основна увага якого зосереджена на визначенні екологічних аспектів діяльності організації, відповідних підходів до охорони навколишнього середовища та оцінки найважливіших з них [1].

У 2012 році опублікований новий ISO 14045 «Екологічний менеджмент. Оцінка екологічної ефективності системи продукції. Принципи, вимоги та керівні вказівки», який встановлює принципи, вимоги та посібник з оцінки екологічної ефективності систем продукції [1].

Запропонований підхід, на нашу думку, призведе не тільки до утворення нового стійкого механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища, але і прискорення національного економічного зростання.

Список літератури:

1. Евтушенко В.А. Анализ международных стандартов в сфере устойчивого развития и социальной ответственности: монографія / В.А. Евтушенко. – Х. : ТОВ «Щедра садиба плюс», 2013. – 243 с.

2. Євтушенко В.А. Внутрішні та зовнішні інституційні форми корпоративної соціальної відповідальності / В.А. Євтушенко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. – 2013. – № 2 (5). – С. 55 – 60.

3. Евтушенко В.А. Теоретические основы формирования эколого-экономической политики и механизм ее реализации в Украине / В.А. Евтушенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна: Економічна серія. – № 575. – Харків: ХНУ. – 2002. – С. 123-128.

4. Методичні рекомендації щодо формування та впровадження в Україні системи соціальної відповідальності бізнесу (виробничий рівень). – Луганськ: ДУ НДІ соціально-трудових відносин, 2012. – 28 с.